

РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ДО ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ASPECTS OF THE PROBLEM OF FORMATION OF PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATIONS OF STUDENTS TO EMPLOYMENT

Реформування суспільного життя України, зокрема економічної та освітньої сфери, без належного врахування соціально-економічних, психологічних та інших факторів створює для випускників освітніх закладів передумови для невпевненості й невизначеності майбутньої життєвої та професійної перспективи. Тому виникає необхідність створення педагогічних технологій забезпечення особистісного професійно-ціннісного самовизначення учнів особливо в контексті формування професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності.

Метою статті є розгляд аспектів формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності в контексті створення профорієнтаційної педагогічної технології забезпечення означеного процесу.

Реалізація визначених у статті підходів дасть змогу створити педагогічну технологію формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів, що сприятиме оптимізації профорієнтаційної діяльності закладів освіти, створенню умов для свідомого визначення кожним суб'єктом освітнього процесу своєї сутності й місця у світі, підготовки випускників закладів загальної середньої освіти до професійного самовизначення та життєвої самореалізації, формування в них компетентності в побудові й реалізації індивідуальної освітньої та професійної траєкторії, загалом підготовки до майбутньої трудової діяльності.

Наукова новизна наведених у статті узагальнень полягає в окресленні шляхів вирішення проблеми формування психологічної та практичної готовності зростаючої особистості до праці, забезпечення свідомого й об'єктивного професійного самовизначення, важливості створення науково-методичного підґрунтя для загальної модернізації системи професійної орієнтації учнів закладів загальної середньої освіти.

Представлені в статті матеріали можуть застосовуватися педагогічними працівниками, практичними психологами, соціальними педагогами, які здійснюють професійну орієнтацію в закладах освіти, студентами педагогічних і гуманітарних вищих навчальних закладів, слухачами інститутів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Ключові слова: *заклади загальної середньої освіти, професійно-ціннісні орієнтації, трудова діяльність, учні.*

Reforming the public life of Ukraine, in particular the economic and educational spheres, without proper consideration of socio-economic, psychological and other factors creates for graduates of educational institutions prerequisites for uncertainty and uncertainty of future life and professional prospects. Therefore, there is a need to create pedagogical technologies to ensure personal professional and value self-determination of students, especially in the context of the formation of professional and value orientations to work.

The purpose of the article is to consider aspects of the formation of professional and value orientations of students to work in the context of creating career guidance pedagogical technology to ensure this process.

The implementation of the approaches defined in the article will create a pedagogical technology for the formation of professional and value orientations of students, which will help optimize career guidance activities of educational institutions, create favorable conditions for each subject to consciously define its essence and place in the world. Professional self-determination and life self-realization, formation of competence in them in the construction and implementation of individual educational and professional trajectory, in general, preparation for future employment.

The scientific novelty of the generalizations given in the article lies in the outlined ways to solve the problem of forming psychological and practical readiness of a growing individual to work, providing conscious and reasonable professional self-determination, the importance of creating a scientific and methodological basis for general modernization of vocational guidance.

The materials presented in the article can be used by pedagogical workers, practical psychologists, social pedagogues who carry out professional orientation in educational institutions, students of pedagogical and humanitarian higher educational institutions, students of institutes of advanced training of pedagogical staff.

Key words: *general secondary education institutions, professional and value orientations, labor activity, students.*

УДК 373.1.02,373.3/5.048:331.548
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.50>

Морін О.Л.,
канд. пед. наук,
старший науковий співробітник
лабораторії виховання готовності
до ринку праці
Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних
наук України

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Успішність і конкурентоздатність людини на ринку праці завжди вимагали від неї високого рівня володіння відповідними вміннями й навичками як вільного носія професійних послуг. Трансформація суспільних та економічних відносин, які відбуваються в Україні як частині сучасного глобалізо-

ваного світу, призводять до значних структурних змін на ринку праці. Однак ця вимога залишається незмінною.

З іншого боку, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, виникнення нових форм і видів зайнятості, посилення міграційних процесів висувають нові вимоги до працівників. Сучасний

ринок праці вимагає від працівника наявності ініціативності, креативності, комунікативних навичок, швидкого адаптування до мінливої ситуації, критичного й аналітичного мислення, медійної та інформаційної грамотності, уміння працювати з хмарним технологіями, а вже в недалекому майбутньому вміння працювати зі штучним інтелектом тощо. Тому країна може досягти економічного зростання за умови підготовки робочої сили, здатної до швидких змін і жорсткої конкуренції на регіональному, національному та глобальному ринках праці.

В Україні останнім часом відбуваються істотні зміни в економічному, політичному й соціальному житті країни. Вихід на європейські та міжнародні ринки, нова хвиля міграційних процесів, військові дії на сході країни призводять до трансформації внутрішнього ринку праці, що впливає на трудову діяльність людини та її соціально-економічне становище. У таких умовах перед суспільством виникає проблема соціальної незахищеності окремих верств населення. Насамперед ця проблема стосується молоді через її слабку освітню, трудову й професійну підготовку, тому що особливістю молодого покоління є формування й утвердження життєвих позицій. Натепер учнівська молодь не має можливостей для повної реалізації її особистого й соціального потенціалу особливо у сфері перспектив професійної діяльності та побудови успішної кар'єри.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Означене вище актуалізує важливість дослідження проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності ще під час навчання в закладах загальної середньої освіти. Однак існують **протиріччя** між необхідністю педагогічного забезпечення цього процесу й недостатньою розробленістю теоретико-методичних підходів до його здійснення; між можливостями педагогічних працівників в організації процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів і нерозробленістю відповідного інструментарію; між особистісною потребою учнів у професійно-ціннісному самовизначенні, життєвій і професійній самореалізації та відсутністю умов для їх здійснення в процесі освітньої діяльності.

Метою статті є розгляд аспектів формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності.

Відповідно до мети, вирішувалися такі завдання: розкрити результати аналізу дослідженості проблеми в психолого-педагогічній літературі та досвіду освітньої практики у формуванні професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності, окреслити підходи до обґрунтування педагогічної технології його забезпечення, запропонувати напрями вдосконалення цього процесу.

Для вирішення означеної вище проблеми застосувалася низка методів. Використовуючи теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння й узагальнення) та методи вивчення документів (директивні документи про освіту, матеріали соціологічних досліджень тощо), визначили теоретичні засади дослідження. Спираючись на дані теоретичного аналізу, уточнили сутність понять «цінність», «ціннісні орієнтації», «професійно-ціннісні орієнтації», «трудова діяльність». За допомогою методів вивчення й узагальнення теорії та практики окреслено підходи до побудови технології забезпечення формування в підлітків професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проведений на першому етапі дослідження аналіз проблеми засвідчив таке:

1. У психолого-педагогічній літературі розглядом сутності понять «цінність», «ціннісні орієнтації» та «професійно-ціннісні орієнтації» займалися такі вчені, як К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, І. Бех, Л. Божович, Н. Бондар, М. Боришевський, Б. Братусь, А. Брушлинський, П. Гуревич, Л. Долинська, Н. Журавльова, О. Заболотська, А. Здравомислов, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Кузнєцова, Д. Леонтьєв, В. Лісовський, В. Пічурін, О. Пришляк, М. Пряжников, Н. Савченко, В. Семиченко, А. Сірий, Р. Скульський, В. Сластьонін, О. Стахова, Н. Стрелянова, О. Сухомлинська, Г. Тарасова, М. Титма, А. Троцько, М. Федоренко, І. Федух, Р. Чижаківа М. Яницький та ін.

Останнім часом дослідження, присвячені розгляду понять «цінність», «ціннісні орієнтації» та «професійно-ціннісні орієнтації», здебільшого розглядаються як елементи структури особистості фахівця в процесі його професійного становлення (О. Бондаренко, В. Денисенко, С. Камінська, З. Карпенко, З. Курлянд, О. Мартинюк, В. Мицько, С. Ставицька, Н. Чепелева, Н. Шевченко та ін.).

Підсумовуючи результати проведеного аналізу, ми в загальному вигляді окреслили, що будемо розуміти під означеними поняттями. Як психологічна категорія «цінність» розглядається у вигляді будь-якого об'єкта, що має для суб'єкта вагомий значення. «Ціннісні орієнтації» розглядаються як один із провідних утворень особистості, що визначають її активну соціальну позицію, рівень домагань і готовність до діяльності. З іншого боку, поняття «ціннісні орієнтації» розглядається як процес і як результат. Як процес «ціннісні орієнтації» виражаються у виборі та оцінці дії, мети, а як результат – в оволодінні суб'єктом певними знаннями, ініціюють включення в процес пізнання, є механізмом його самовизначення.

У ціннісних орієнтаціях акумулюється життєвий досвід, накопичений особою, а їх сукупність утворює свого роду стрижень свідомості, навколо якого обертаються її думки й почуття, з огляду на

який приймаються важливі рішення та вирішується багато життєвих питань. Ціннісні орієнтації формують змістову сторону діяльності учня, ставлення до навчання, до себе, до інших, становлять основу визначення своїх інтересів і потреб у світі професій, визначають вибір напряму майбутньої професійної діяльності.

«Професійно-ціннісні орієнтації» визначають як образ-ідеал, який активізує спрямованість особистості на вибір засобів, способів діяльності для досягнення поставлених цілей і безпосередньо ініціює початок пошуку й вибору життєвої стратегії, є їх джерелом, визначає напрям, який може бути обраний особистістю в процесі професійного самовизначення. Спрямовуючи особистість на самореалізацію в трудовій діяльності, професійні цінності стають основою життя людини, дають їй змогу задовольняти свої матеріальні й духовні потреби, слугують орієнтиром соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих цілей [12, с. 405–414; 14, с. 42].

2. Також нас зацікавили дослідження, присвячені проблемам формування психологічної готовності до трудової діяльності (С. Герасіна, В. Гордієнко, А. Деркач, М. Дмитрієва, І. Добренко, М. Дьяченко, Є. Єгорова, В. Зазикін, Е. Зеєр, Л. Кандилович, Є. Клімов, М. Лукашевич, А. Маркова, І. Марченко, М. Пряжников, В. Рибалка, Г. Славтіч, Г. Суходольський, С. Чистякова, Ю. Швалб та ін.); мотиваційної спрямованості на працю (Г. Балл, В. Бодров, В. Васильєв, С. Герасіна, К. Гуревич, І. Зязюн, Е. Ковальчук, В. Коган, В. Крюкова, І. Матійків, В. Муніпов, Н. Ничкало, П. Перепелиця, Г. Татарова, В. Шадріков, В. Якунін та ін.); готовності до професійної праці (І. Гейко, І. Добротворський, Л. Зайверт, О. Киричук, Е. Ковальчук, О. Корчевна, О. Корчевна, Я. Крушельницька, Н. Лукашевич, Н. Побірченко, В. Радкевич, В. Скульська, Г. Славтіч, М. Туленков, А. Хроленко й ін.).

Підсумовуючи в контексті дослідження трудової діяльності, можемо визначити її як форму активного й умотивованого ставлення особистості до дійсності, яка спрямована на досягнення свідомо поставлених цілей, що пов'язані зі створенням суспільно значущих (матеріальних, духовних) цінностей, зумовлених її потребами, а також засвоєнням суспільного досвіду.

3. Технологічні підходи до освіти, теорія і практика впровадження педагогічних технологій відображені в наукових працях Ю. Бабанського, В. Беспалька, І. Беха, П. Гальперіна, П. Єрдієва, Л. Зоріної, М. Кларіна, Л. Ланди, І. Раченка, Н. Талізної та ін.

Аналізу сутності поняття «педагогічна технологія» присвятили також дослідження Н. Абашкіна, В. Андрєєв, К. Баханов, Б. Блум, В. Боголюбов, В. Бондарь, О. Васюк, С. Виговська, В. Галузинський, С. Гончаренко, В. Євдокимов, М. Євтух,

О. Єпішева, Д. Закатнов, К. Каіров, А. Кіктенко, В. Кондрашова, В. Корнєєв, Л. Крившенко, О. Любар, А. Нісімчук, О. Падалка, О. Пехота, О. Пометун, І. Прокопенко, О. Савченко, Т. Селевко, О. Собчук, Н. Сушик, Ф. Янушкевич, Л. Яроцук та ін. [4, с. 5–9].

Підсумовуючи, ми в загальному вигляді зробили висновок, що педагогічна технологія – це спланована організація освітнього процесу з оптимальним добром методів, засобів, форм навчання, яка передбачає досягнення певного визначеного результату. Загалом систему методів і прийомів практичної діяльності, спрямованих на досягнення заздалегідь запланованого в загальних рисах предметного результату, визначають як технологію. Основними особливостями педагогічних технологій є цілеспрямованість, послідовність, поетапність, оптимальність, комплексність, цілісність, структурованість, багаторівневність, економічність, корегованість тощо. При цьому «педагогічна технологія» має такі компоненти: цільовий (діагностичний опис цілей навчання); змістовий (чіткий опис способів досягнення результатів); операційний (відтворення процесу навчання); результативний (обов'язкове досягнення кінцевого результату) [2].

4. Розгляд досвіду освітньої практики засвідчив наявність кількох аспектів проблеми оновлення й запровадження нової профільної школи, а саме:

– *науково-методичний*, пов'язаний із трансформацією змісту освіти на компетентнісних та інтеграційних засадах завдяки запровадженню компетентнісно орієнтованих стандартів освіти, орієнтованість змісту на формування в здобувачів освіти здатності використовувати набуті знання в практичній діяльності й у повсякденному житті;

– *організаційно-педагогічний*, обумовлений вирішенням завдання, актуалізованого Міністерством освіти і науки, з формування мережі старшої профільної школи раніше запланованого часу, тобто до 2027 р., що має забезпечити трансформацію профільного навчання в багатокомпонентну модель, яка поєднує загальноосвітню та професійну підготовки, де кожен учень може обрати власну траєкторію здобуття загальної середньої освіти в поєднанні зі здобуттям професії;

– *соціально-педагогічний*, що зумовлює розширення можливості вільного руху учнів між освітніми та професійними напрямками підготовки, розгортання уніфікованих навчальних циклів, а також підвищення вікової межі, досягнувши яку учні здатні свідомо обрати напрям майбутньої фахової спеціалізації [8, с. 39–42].

Отже, спираючись на стислий опис результатів проведеного на першому етапі дослідження аналізу аспектів проблеми, підсумовуючи все вищезазначене, ми в загальному вигляді можемо окреслити завдання дослідження, що розпочалося. Одним із них є визначення підходів до опису

педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності. Як зазначено вище, аналіз визначень поняття «педагогічна технологія» засвідчив, що спільною рисою в них є підходи до побудови структури. Побудований на означених технологіях освітній процес має зберігати свою цілісність, передбачає діагностичне цілепокладання на основі заздалегідь визначеного результату, сам процес чітко спроектований, зберігає керованість на всіх етапах, у ньому закладена можливість корекції освітнього процесу під час його розгортання й перебігу відповідно до циклічно здійснюваного діагностування проміжних результатів [6; 13; 15].

По-перше, для предмета дослідження вона буде мати особливості педагогічної профорієнтаційної технології. По-друге, провідною умовою при її створенні є визначення місця учня в освітньому процесі, такої позиції, де зростаюча особистість виступає не як об'єкт, а як пріоритетний суб'єкт. Це має бути особистісно-орієнтована технологія, у якій дійсно в центрі освітньої системи перебуває особистість дитини, що забезпечує комфортні умови її розвитку та реалізацію природних потенціалів [6; 13].

Як зазначає З. Охріменко, профорієнтаційна технологія має базуватися на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу, який становлять форми, методи й прийоми, що відповідають таким вимогам, як діалогічність, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення дитині необхідного простору свободи, для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту й засобів навчання та поведінки [11, с. 81–82].

На нашу думку, визначення означеної технології є найбільше тотожним визначенню виховної педагогічної технології особистісної орієнтації, запропонованого І. Бехом, за яким це сукупність методів, що ґрунтуються не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохоченні й покаранні), а на рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання й позитивного емоційного оцінювання, що апелюють передусім до самосвідомості та свідомого творчого ставлення людини до суспільних норм і цінностей [2].

Ідею І. Беха про особистісно орієнтовану парадигму виховного процесу, а також опис визначених методів і технік його забезпечення буде покладено в основу дослідження. Означена ідея забезпечує узгодження факторів зовнішнього педагогічного впливу на учнів, спонукає й мотивує їх до самопізнання, самооцінки, самовизначення та самовдосконалення, дійсно збагачує підростаючу особистість вищими смислами життя з метою постійного утвердження їх у власній діяльності й поведінці.

Побудовані на її основі особистісно орієнтовані виховні технології визначають методи й техніки,

які регулюють перебіг професійного самовизначення учнівської молоді, визначають для кожної особистості індивідуальний вектор майбутнього, розкривають особистісні смисли, що детермінують конкретні етапи життєвого шляху особистості, напрями її майбутньої професійної діяльності й життєві орієнтації загалом.

На думку І. Беха, лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення суб'єктом виховної дії себе як особистості, на його вільне та відповідальне самовираження [2].

Сукупність методів визначить характер виховних впливів. Виховна технологія забезпечує, з одного боку, аксіологічний тип виховання, а з іншого – виховання розвивальне. Під свою наукову парадигму І. Бех створив цикл адекватних їй виховних методів: метод переконання, метод педагогічного умовляння, метод інтимно-особистісного діалогу, рефлексивно-експліцитний метод.

Основою особистісно орієнтованої парадигми виховного процесу є технологія створення виховних ситуацій, що мають забезпечити розвиток свідомості такого рівня, який спонукав би особистість до самопізнання й самоактивності. При цьому моделюється ситуації вільної, творчої співпраці. Важливою психологічною особливістю таких ситуацій є те, що вони заперечують детермінантний вплив на особистість, який здійснюється за допомогою реактивних, адаптивних виховних механізмів [2].

Як зазначає З. Охріменко, найбільш значущою потребою в юнацькому віці є потреба професійного та особистісного самовизначення, яка зумовлює активізацію самосвідомості юнака, визначає її змістову характеристику і стає головною рушійною силою подальшого розвитку. Процес професійного самовизначення потребує від юнака максимального напруження сил, вияву самоактивності, самостійності й відповідальності, отже, максимального напруження сил [11, с. 81–82].

Отримані поточні результати дослідження також дають змогу стверджувати, що при створенні означеної вище педагогічної профорієнтаційної технології варто зважити на міркування, які ми стисло розкриємо далі.

У сучасному глобалізованому світі, за даними закордонних дослідників (*LinkedIn Learning*, 2019), серед найбільш затребуваних універсальних навичок, тобто так званих «гнучких» чи «м'яких» навичок (*soft skills*), провідними постають насамперед навички креативності, здатність до переконання, комунікативні навички, навички управління часом (*time-management*), навички адаптування. Серед «жорстких» (*hard skills*) професійних навичок – навички роботи з хмарним обчислюванням, здатність до аналітичних досліджень, навички роботи з

людьми, а в недалекому майбутньому зі штучним інтелектом тощо [16].

Означене твердження закладене й у Законі України «Про вищу освіту», де наголошується на важливості формування не лише професійних знань, умінь і навичок, а й світоглядних і громадянських якостей і морально-етичних цінностей [7]. Це означає, що робітнику для досягнення професійного успіху суто професійних навичок замало. Професіонал відбувається лише тоді, коли в системі його навичок переважають не «жорсткі» професійні навички, а так звані «м'які», або «гнучкі» навички, які, по суті, і забезпечують ефективність набутих професійних навичок [5].

Тому в педагогічній профорієнтаційній технології має бути закладено аспекти, які в майбутньому мають забезпечити комфортний вихід молоді на ринок праці, умови переходу від навчання до роботи. Це стосується передусім інформаційної грамотності на основі цифрової компетентності, навички використання новітніх інформаційно-комунікаційні технологій, уміння критично опрацьовувати інформацію, дбати про інформаційну безпеку як власну, так і корпоративну, тощо, крім того, комунікабельність, уміння працювати в команді, здатність швидко навчатися, гнучкість, ініціативність, мовна грамотність.

Висновки. На нашу думку, реалізація визначених під час дослідження підходів дасть змогу створити педагогічну технологію формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів, що сприятиме оптимізації профорієнтаційної діяльності закладів освіти, створенню сприятливих умов для свідомого визначення кожним суб'єктом освітнього процесу своєї сутності та місця у світі, підготовки випускників закладів загальної середньої освіти до професійного самовизначення та життєвої самореалізації, формування в них компетентності в побудові й реалізації індивідуальної освітньої та професійної траєкторії, загалом підготовки до майбутньої трудової діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем, пов'язаних із формуванням професійно-ціннісних орієнтацій учнів. На нашу думку, серед перспективних напрямів нових наукових розвідок проблеми можна визначити необхідність наукового обґрунтування критеріїв оцінювання ефективності формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів, модернізації наявних і розроблення нових педагогічних технологій забезпечення цього процесу тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабина А.А. Формирование ценностных ориентаций старшеклассников в профильном обучении : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Екатеринбург, 2009. 183 с.

2. Безпалько В. Слагаемые педагогической технологии. Москва : Педагогика, 1989. 302 с.

3. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Чернівці : Букрек, 2015. Том 1. 840 с.

4. Васюк О.В., Виговська С.В. Сучасні підходи до трактування поняття «педагогічна технологія». *Вісник Національного університету оборони України*. 2011. № 6 (25). С. 5–9.

5. Дель Карпіо Х., Купець О., Мюллер Н., Олєфір А. Навички для сучасної України. 2019. URL: http://www.ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.11.17_Skills_for_Modern_Ukraine (дата звернення: 10.09.2020).

6. Закатнов Д.О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.

7. Про вищу освіту : Закон України (2014, зі змінами 2015–2020 pp.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.09.2020).

8. Ляшенко О.І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія «Педагогіка»*. 2016. № 22. С. 39–42.

9. Молодь на ринку праці: навички XXI століття та побудова кар'єри. *Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики*. Київ, 2019. С. 26.

10. Навички для України 2030: погляд бізнесу: дослідження / за ред. М.А. Саприкіної. Київ : ЮСТОН, 2016. С. 36.

11. Охріменко З.В. Виховні профорієнтаційні технології як умова ефективного професійного самовизначення старшокласників. *Профорієнтація: стан і перспективи розвитку* : збірник матеріалів Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Б.О. Федоришина / за ред. Н.В. Павлик. Київ, 2020. С. 81–82.

12. Панчук Н.П. Роль ціннісних орієнтацій у професійному становленні особистості майбутнього фахівця. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2016. № 32. С. 405–414.

13. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри : методичний посібник / Д.О. Закатнов, В.Ф. Орлов, Л.С. Злочевська, Ю.О. Павлов, В.С. Локшин. Київ : ІПТО НАПН України, 2015. 221 с.

14. Сластенин В.А. Педагогическая аксиология : монография. Красноярск : СибГТУ, 2009. С. 42.

15. Ягупов В.В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

16. Charlton, Emma (2019). These are the 100 most in-demand skills of 2019? According to LinkedIn. *World Economic Forum*. URL: <http://www.cnbc.com/2019/01/08/the-25-most-in-demand-technical-skills-of-2019-according-to-linkedin.html> (дата звернення: 10.09.2020).